

УДК 658.016

В.І. Панченко, Державна податкова адміністрація у Сумській області

МЕХАНІЗМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВИВЕДЕННЯ ЇХ З БАНКРУТСТВА

У статті розглядаються наслідки неплатоспроможності боржників, заходи впливу на них з метою відновлення платоспроможності, можливі шляхи упередження неплатоспроможності підприємств – боржників.

Ключові слова: суб'єкти підприємницької діяльності, банкрутство, відновлення платоспроможності.

Постановка проблеми. Перехід економіки України з планової на ринкову потребує перебудови інфраструктури держави, виробничих процесів на підприємствах. Розрив економічних стосунків республік СРСР призвів до погіршення фінансово-економічного стану виробників, діяльність яких пов'язана з ринком збуту та поставкою комплектуючих з країн СНГ. Зростання інфляційних процесів також негативно вплинуло на суб'єктів господарювання.¹

Погіршення фінансового стану підприємств призводить до доведення їх до банкрутства, припинення бізнесу та діяльності. Скорочення виробництва, припинення діяльності зменшує добробут суспільства, погіршує соціально-економічне становище країни. Перші роки незалежності України ознаменувалися впровадженням необґрунтованої податкової системи, заснованої на непомірному податковому навантаженні на сумлінних платників та безконтрольності державних служб по виконанню фіскальних функцій стосовно сплати податків. Такий стан привів до зростання неплатоспроможності підприємств, росту боргів по розрахункам з бюджетами та збільшення кількості суб'єктів господарювання, щодо яких господарськими судами відкрито провадження у справі про банкрутство.

Допущення підприємств до банкрутства призводить до вивільнення працівників, зростання безробіття, погіршення економічного стану та збільшення соціально-політичної напруги у регіоні.

Аналіз останніх досліджень. Вченими В. Белих, О. Дубінчик, М. Скуратовським, В. Голубевою, В. Залеським, С. Кареліною, А. Семиною, З. Черниловським розглядалися питання механізму банкрутства, правових відносин по попередженню неплатоспроможності суб'єктів господарювання. Але залишається актуальним питання процедури застосування банкрутства, дослідження можливості недопущення до неплатоспроможності (банкрутства) підприємств.

Мета статті. Ринкова економіка відповідно до вимог часу потребує від підприємств бути конкурентноспроможними, мати забезпечення поступового розвитку технологічних процесів. Суб'єкти господарювання, які не відповідають умовам ринку, можуть перейти до стану неплатоспроможних, з наступним застосуванням до них процедури банкрутства.

Але при застосуванні ліквідаційної процедури виникає конфлікт інтересів як з боку підприємства, так і з боку кредиторів та суспільства. Від діяльності деяких підприємств залежить фінансово-економічний стан окремих галузей промисловості, забезпечення соціальних програм та утримання інфраструктури суспільства. Тому закони ринкової економіки потребують розгляду та розробки питань стосовно недопущення умисної неплатоспроможності суб'єктів господарювання, можливості реорганізації важливих промислових підприємств та планування соціальної політики регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Умови функціонування ринкової економіки в Україні докорінно відрізняються від економічних відносин, які тривалий час існували на території країн колишнього СРСР. Ринкова економіка існує в умовах постійних змін: оновлення та розширення виробництва, створення конкурентноспроможної продукції, товарів. Все це потребує додаткових фінансових ресурсів, які можливо отримати за рахунок збільшення збуту власної продукції, інвестування та кредитування. Але іноді фінансовий стан деяких підприємств погіршується з суб'єктивних причин, за рахунок довгостроковості виробничого циклу, затримки розрахунків по зобов'язаннях. Якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно складають не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом

трьох місяців після встановлення для їх погашення строку, виникають законні підстави для порушення справи про банкрутство.

При цьому власником, засновниками, кредиторами боржника можуть застосовуватися заходи щодо запобігання банкрутству суб'єкта господарювання (боржника) у вигляді надання фінансової допомоги у сумі, достатній для погашення кредиторських зобов'язань. При неможливості задоволення кредиторських вимог кредиторам або боржнику надано право на звернення до господарського суду для порушення справи про банкрутство.

До суб'єктів господарювання (боржників) застосовуються наступні судові процедури банкрутства:

- розпорядження майном боржника;
- мирова угода;
- санація (відновлення платоспроможності) боржника;
- ліквідація банкрута.

Після порушення провадження справи судом вводиться процедура розпорядження майном боржника, призначається розпорядник майна, здійснюється мораторій на задоволення кредиторських вимог. Розпорядник майна призначається до прийняття судом рішення відповідно до боржника про відновлення платоспроможності чи визнання банкрутом. Господарська діяльність суб'єкта не припиняється, залишаються повноваження керівника або органу управління. При цьому з розпорядником майна орган управління боржника обов'язково повинен погоджувати передачу нерухомого майна в оренду, заставу, внесення зазначеного майна як внесок до статутного фонду господарського товариства, одержання, надання кредитів, розпорядження майном вартістю понад один відсоток балансової вартості активів боржника.

При такому продовженні господарської діяльності є можливість відтоку фінансових ресурсів у сфери, які не контролюються підприємствами боржниками. Це, в свою чергу, приведе до значного погіршення фінансового стану суб'єкта господарювання. За незабезпечення збереження активів, створення перешкод діям розпорядника майна чи інші порушення законодавства передбачається вплив на керівника або орган управління у вигляді припинення їх повноважень.

Недосконалість законодавства створює сприятливі умови і підштовхує платників податків на порушення виконання грошових зобов'язань як перед державою, так і перед іншими суб'єктами господарювання. В стані розпорядження майном боржника застосовується мораторій на задоволення вимог кредиторів, внаслідок чого:

- не застосовуються санкції впливу (неустойка, штрафи, пеня) за невиконання грошових зобов'язань та податкових зобов'язань;
- впроваджується заборона стягнення по виконавчих листах та інших документах, по яких здійснюється стягнення.

Відповідний стан може тривати до шести місяців, і може бути продовжений за клопотанням комітету кредиторів. Значна тривалість розпорядження майном лише призводить до погіршення фінансового стану боржника. Вірогідність покращення економічних показників при впровадженні заходів відновлення платоспроможності після тривалого часу ведення розпорядження майном незначна. Чинним законодавством передбачена незначна відповідальність (застосовується штраф від ста до п'ятисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян) за перешкоджання діям розпорядника майна. Тому варто додатково впровадити більш сувору відповідальність до керівників або органів управління боржника за незабезпечення збереження активів, створення перешкод в роботі розпорядника майна чи інших порушень законодавства. Необхідно збільшити повноваження розпорядника майном по контролю за фінансовим станом боржника, впливу на економічні важелі господарської діяльності.

Після закінчення розпорядження майном боржника впроваджується санація або ліквідаційна процедура. Розглянемо принцип проведення санації та можливі шляхи покращення фінансово-економічного стану. Процедура санації вводиться на строк до 12 місяців. Після винесення судом ухвали про санацію керуючий санацією повинен подати до комітету кредиторів для схвалення план санації. Схвалений комітетом кредиторів план санації боржника може містити наступні заходи щодо відновлення платоспроможності:

- реструктуризацію;
- репрофілювання виробництва;
- закриття нерентабельних виробництв;
- відстрочка, розстрочка або списання частини боргів, про що укладається мирова угода;
- ліквідація дебіторської заборгованості;
- реструктуризація активів боржника;

- продаж частини майна;
- продаж майна як цілісного майнового комплексу;
- переведення зобов'язань боржника на власника майна або інвестора;
- одержання кредиту з метою здійснення виплати вихідної допомоги працівникам боржника;
- звільнення працівників боржника, які не беруть участі у процедурі санації.

Необхідно відмітити, що заходи відновлення платоспроможності не завжди достатні для приведення стану підприємства до показників відсутності ознак банкрутства. Підстави для такого висновку є.

По-перше, початок процедури банкрутства обумовлений погіршенням фінансових показників, зростанням неплатоспроможності. Тому початок цього процесу характеризується скороченням економічних відносин з постачальниками, звуженням ринку збуту, скороченням попиту на продукцію, товари, послуги.

По-друге, такий економічний стан призведе до відмови банківських установ від кредитування виробничої діяльності або кредитування на кабальних умовах, виконання яких негативно вплине на загальний стан підприємства.

По-третє, господарська діяльність потребує постійного відновлення виробничого процесу. Окремі виробництва мають тривалий виробничий цикл, тому часу на покращення фінансово-економічних показників при проведенні санації буває недостатньо.

Для забезпечення поліпшення економічного стану необхідно впровадити підтримку підприємств, які знаходяться в стадії санації. Якщо підприємство є важливим і потрібним для економічної інфраструктури регіону, підтримка повинна надаватися з боку держави, вона полягає у наданні пільг в оподаткуванні до покращення фінансових показників, допомоги в утриманні об'єктів соціальної інфраструктури підприємств.

Процеси звільнення працівників, скорочення або закриття об'єктів соціальної сфери, пов'язані з реалізацією плану санації, призведуть до збільшення рівня безробіття, підвищення напруги та погіршення економічного стану в регіоні, зриву соціальних програм.

При невиконанні умов плану санації або після винесення постанови про визнання боржника банкрутом, здійснюється ліквідаційна процедура. Тривалість ліквідаційної процедури не може перевищувати 12 місяців, але може бути продовжена господарським судом на 6 місяців. При визнанні боржника банкрутом виконуються наступні заходи:

- завершується діяльність, припиняється виробничий цикл;
- термін виконання грошових зобов'язань та податкових зобов'язань вважається таким, що настав;
- припиняється нарахування штрафу, пені та інших економічних санкцій по всіх видах заборгованості банкрута;
- відомості про фінансове становище підприємства перестають бути конфіденційними та становити комерційну таємницю;
- відчуження майна або його передача третім особам здійснюється ліквідатором;
- скасовується арешт та інше обмеження щодо розпорядження майном боржника;
- вимоги за зобов'язаннями банкрута, що виникли під час проведення процедури банкрутства, пред'являються в межах ліквідаційної процедури.

Процедура банкрутства не є достатнім виходом із ситуації, не може гарантувати забезпечення в повному обсязі задоволення всіх кредиторських вимог, тому що термін визначення та задоволення кредиторських вимог може затягнутися на тривалий час, ліквідаційна маса не завжди забезпечує задоволення усіх заявлених до суду кредиторських вимог. З боку кредиторів ініціювання провадження механізму банкрутства до боржників є шляхом стягнення боргів. Тому варто розглянути та шукати механізми попередження неплатоспроможності підприємств зі скрутним фінансовим становищем для задоволення потреб суспільства. Відсутність підприємств зі скрутним фінансовим становищем та ознаками неплатоспроможності сприятиме розширенню виробництва, збільшенню робочих місць, збільшенню надходжень до бюджетів податків, і як наслідок, підвищення добробуту населення.

Іноді створюються економічні та соціальні умови, які є найбільш вигідними та необхідними при здійсненні заходів підтримки суб'єктів господарювання та недопущенні проведення ліквідаційної процедури підприємств-боржників. Так, у 90-х роках минулого століття країни Західної Європи впроваджували державну допомогу неплатоспроможним підприємствам при переході на нову структуру економіки та економічних стосунків [4]. Тому з боку держави повинно бути обов'язкове сприяння підприємствам, діяльність яких пов'язана зі стратегічними галузями економіки.

На стадії ліквідаційної процедури та санації за рішенням комітету кредиторів може застосовуватися мирова угода. Мирова угода є ще одним шляхом поновлення платоспроможності боржника та виведення його із стану банкрутства.

При складанні мирової угоди передбачається розстрочення або списання боргів чи їх частини. Податкові борги, строк виникнення яких становить більше трьох років до дня подання заяви про порушення справи про банкрутство, визнаються безнадійними та списуються, а податкові зобов'язання чи податкові борги, які виникли у строк протягом трьох останніх календарних років перед днем подання заяви про порушення справи про банкрутство, розстрочуються або списуються.

Не підлягає укладенню мирова угода щодо вимог по виплаті заробітної плати працівникам підприємства-боржника, вимог Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, по витратах, пов'язаних з провадженням справи про банкрутство в суді та роботою ліквідаційної комісії. Мирова угода укладається комітетом кредиторів і затверджується господарським судом. Прийняття ухвали про затвердження мирової угоди є підставою для провадження у справі про банкрутство суб'єкта господарювання.

Тобто суб'єкту господарювання надано можливість здійснення розрахунку з кредиторами при умові покращення фінансового стану, виходу із скрутного становища. Але при недотриманні боржником вимог мирової угоди за клопотанням одного із кредиторів судом мирова угода може бути визнана недійсною і процес провадження справи про банкрутство поновлюється. При поновленні ліквідаційної процедури вивести банкрута в дієздатне підприємство майже неможливо.

Тому при застосуванні мирової угоди підприємством повинні вживатися усі можливі законні заходи щодо відновлення платоспроможності:

- аналіз виробничої діяльності для вивчення енергоємних виробництв з метою впровадження економічних нових технологій;
- проведення заходів щодо економії матеріальних витрат;
- повернення інтересів інвесторів, банківських установ;
- запровадження заходів щодо розширення ринку збуту для забезпечення фінансових ресурсів по відновленню, розширенню, реорганізації виробництва відповідно до умов ринку.

Але найкраще не допускати до порушення справи про банкрутство. Для цього господарська діяльність підприємств потребує постійного оновлення виробничих процесів з метою задоволення ринків збуту, дотримання законів ринкової конкуренції, забезпечення вимог законодавства по виконанню податкових зобов'язань та економічної діяльності.

Тому варто впровадити заходи щодо попередження неплатоспроможності, до яких належать:

1. Контроль за господарською діяльністю. Необхідно постійно проводити аналіз показників фінансово-економічної діяльності, при їх погіршенні здійснювати заходи впливу на економічні важелі з метою досягнення покращення становища.

2. Дотримання ринкових законів конкуренції, що полягає у випуску якісної, конкурентноспроможної продукції, товарів, послуг. Якість та цінова політика повинні забезпечувати рентабельність і прибутковість діяльності суб'єкта господарювання при оптимальних виробничих витратах.

3. Надання відстрочок або розстрочок по виконанню податкових зобов'язань. Деякі виробничі цикли мають тривалий час, що перевищує податкові звітні періоди для визначення податкових зобов'язань. Тому іноді створюються умови, коли отримання відстрочок або розстрочок є економічно більш вигідним, ніж нарахування штрафних санкцій та пені за несвоєчасність сплати податків.

4. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей. Вжиття заходів щодо недопущення їх збільшення. Зростання кредиторської заборгованості створює умови для застосування такого заходу до суб'єкта господарювання як порушення справи про визнання його банкрутом. А збільшення дебіторської заборгованості призводить до вимивання оборотних коштів, скорочення процесу відновлення виробничих ресурсів. Недопущення такого стану можливе завдяки:

- організації роботи юридичної служби по недопущенню порушень строків виконання договірних умов постачальників, покупців та самих суб'єктів господарювання;
- своєчасному реагуванню та застосуванню заходів стягнення, передбачених чинним законодавством при недотриманні строків сплати кредиторської заборгованості, виконання договірних робіт, постачання матеріальних засобів;
- утриманню від ведення господарської діяльності з підприємствами, які мають ознаки фіктивних фірм та працюють переважно у тіншовому секторі економіки.

5. Забезпечення впровадження у виробництво більш економічних та продуктивних нових технологій, які відповідають вимогам ринкової економіки. В міру зношування виробничих засобів необхідно здійснювати їх оновлення.

6. Державна підтримка підприємств для недопущення погіршення фінансово-економічного стану важливих для регіону підприємств. Підтримка повинна полягати у наданні пільгових умов в оподаткуванні з метою створення конкурентоспроможної продукції та можливості розширення ринку збуту від цього. Іноді створюються умови, коли для суспільства вигідніше було, щоб відповідні містоутворюючі підприємства залишалися у платоспроможному стані. Тоді виконуються основні питання розвитку громади, регіону. Сплачуються податки, які є джерелом фінансування інфраструктури держави, громади та соціальних програм. Робочі місця у містоутворюючих підприємствах забезпечують зайнятість населення, що забезпечує добробут регіону, зменшується політична напруга у суспільстві. А виробництво позитивно впливає на економіку країни.

Не вдосконалено законодавство по притягненню до відповідальності посадових осіб за доведення до банкрутства суб'єктів господарювання або фіктивного банкрутства. Так, відповідно до вимог ст. 219 Кримінального Кодексу України, умисні дії посадових осіб з корисних мотивів, пов'язаних зі стійкою неплатоспроможністю, яка довела до банкрутства та завдала велику матеріальну шкоду державі чи кредиторам, караються штрафом від п'ятисот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади на строк до трьох років.

Часто у схемах мінімізації, приховуванні або ухиленні від оподаткування використовується фіктивне банкрутство. За ці дії передбачається штраф та обмеження волі строком до трьох років [5].

Притягнути до кримінальної відповідальності при професійному веденні захисту у судах майже неможливо. Тому з боку держави варто впровадити заборону на створення нових суб'єктів господарювання особам (засновникам, власникам та посадовим особам), які допустили умисне доведення до банкрутства або фіктивного банкрутства чи ліквідацію підприємств взагалі. Також треба позбавити цих осіб права займати посади, що пов'язані з фінансово-економічною діяльністю підприємств, організацій різних форм власності.

Висновки. Економіка країни потребує від підприємств дотримання вимог законів ринку при веденні належним чином господарської діяльності, тобто накопичування основних фондів, розширення виробництва, сплати податкових зобов'язань. При виконанні відповідних вимог їх стан має ознаки конкурентоспроможності та платоспроможності, що забезпечує перспективу існування, підтримку соціального розвитку як на підприємстві, так і в регіоні.

Погіршення фінансово-економічного стану підприємств призведе до негативного економічного стану розрахунків, взаємостосунків. А доведення до банкрутства при можливості подальшої ліквідації може призвести до збільшення безробіття, соціально-економічної напруги.

Тому з боку місцевих органів самоврядування повинна бути зацікавленість у підтримці та недопущенні доведення до банкрутства бюджето- та містоутворюючих підприємств. Для цього органам місцевого самоврядування можна використовувати відповідно до вимог чинного законодавства пільги в оподаткуванні. А засновники, керівники та посадові особи підприємств зобов'язані вживати вичерпні заходи в межах своїх повноважень для запобігання банкрутству суб'єктів господарювання.

З метою недопущення схем ухилення від оподаткування, погіршення економічних та соціальних показників розвитку регіону держава повинна підвищити відповідальність (в тому числі і кримінальну) за умисне доведення до банкрутства суб'єктів господарювання та не надавати змогу для повторного поновлення бізнесу через інші новостворені підприємства.

Список літератури

1. Белих В.С., Дубинчик А.А., Скуратовский М.Л. Правовые основы несостоятельности (банкрутства). – М.: Норма, 2001.
2. Голубева В.В. Арбитражные управляющие: теория и практика наблюдения. – М.: Статус, 2000.
3. Залесский В.В. Основные институты гражданского права зарубежных стран. – М.: Норма, 2000.
4. Карелина С.А. Правовое регулирование несостоятельности (банкротства): Учеб. пособие. – М.: Волтерс Клувер, 2006.
5. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III зі змінами та доповненнями // www.rada.gov.ua.
6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII зі змінами та доповненнями // www.rada.gov.ua.
7. Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами: Закон України від 21.12.2000 № 2181-III зі змінами та доповненнями // www.rada.gov.ua.
8. Семин А.Н. Банкротство: вопросы правоспособности должника – юридического лица. – М.: Экзамен, 2003.
9. Черниловский З.М. Всеобщая история государства и права. – М.: Проспект, 2002.

Summary

In clause the consequences of insolvency of the debtors, measure of influence on them are considered with the purpose of restoration payable, possible ways of prevention of insolvency of the enterprises – debtors.

Отримано 07.11.2006